

GÜRCÜ BASININDA TÜRKİYE
(1866-1939)

YAYIN NO: 1079

GÜRCÜ BASININDA TÜRKİYE (1866-1939)
Roin Kavrelişvili

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 50417

1. Basım: Ağustos 2022

ISBN: 978-625-7201-79-7

Kapak: *Kenan Özcan*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Şekil Ofset*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

R O İ N K A V R E L İ Ő V İ L İ

GÜRCÜ BASININDA TÜRKİYE
(1866-1939)

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Önsöz	9
1. <i>Tifliskiye Vedomosti</i> Gazetesi Sayfalarında 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı (Kafkas Cephesi)	13
2. Gürcü Basınına Göre Türk-İngiliz İlişkileri ve Musul Meselesi (1866-1939)	30
3. Saraybosna Olayı ve Birinci Dünya Savaşı'nın Başlamasının Gürcü Basınına Yansımaları (Haziran-Aralık 1914)	78
4. 1917 Şubat Rus İhtilali'nin I. Dünya Savaşı'na Etkisi ve Dönemin Gürcü Basınına Yansıması (04.03 - 24.10.1917)	95
5. Kafkas Cephesi'nde Bolşevik İhtilali'nden Sonra Erzincan Mütarekesi'ne Kadar Tarihi Süreç Hakkında Gürcü Basını ve Viktor Tevzaia'nın Erzincan Mütarekesi ile İlgili Hatıraları	129
6. Bakü Savaşları Hakkında Gürcü Basını (<i>Sakartvelos Respublika</i> Gazetesinin Materyallerine Göre, Temmuz-Aralık 1918)	149
7. Türk-Gürcü İlişkileri Hakkında Gürcü Basını (23 Ekim 1920-16 Mart 1921)	159
8. Sovyet Gürcü Basınında Türk-Yunan Savaşları (1921-1922)	168
9. <i>Komunisti</i> Gazetesi Sayfalarında Türkiye (1921-1922)	182

SUNUŞ

Prof. Dr. Roin Kavrelişvili, Gürcistan'ın çeşitli üniversitelerinde Yakın Çağ Türkiye tarihi hakkında lisans ve lisansüstü dersler veren bir bilim adamıdır. O ayrıca özellikle XIX. ve XX. yüzyılda Gürcü kaynaklarında Türklerle ilgili bilgileri derleyerek tarihimizin bu dönemini aydınlatmaya çalışmaktadır. 2016 yılından beri Türk Tarih Kurumu'nun desteği ve çeşitli üniversitelerimizin ev sahipliğinde düzenlenen Türk-Gürcü ilişkileri sempozyumlarının Gürcistan tarafındaki organizatörüdür. *Türk-Gürcü İlişkileri: Tarih ve Çağdaşlık* (Trabzon 2017), *Türk-Gürcü İlişkilerinin Kaynakları* (Trabzon 2018), *Orta Çağda Türk-Gürcü İlişkileri* (Gori 2019), *Yeni ve Yakın Çağda Türk-Gürcü İlişkileri* (Trabzon 2020), *Kafkasya'da Barış Araştırmaları* (Gori 2021) kitaplarının editörlerindedir. Hâlen Kafkas Üniversitesi Kafkas Dilleri ve Edebiyatı Bölümü'nde misafir öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Roin Kavrelişvili'nin *Gürcü Basınında Türkiye (1866-1939)* başlıklı eseri yazarın çeşitli dönemde hazırladığı çalışmalarının bir araya getirilmiş hâlidir. Bu kitapta yer alan yazılarda bu zamana kadar Türkiye hakkında ilk defa duyulacak pek çok bilgiye rastlamak mümkündür. Gürcü kamuoyunda Türkiye'de olup bitenlerin nasıl algılandığı konusunda özgün değerlendirmelerle karşılaşacağınız eser yakın tarihimize farklı bir bakış açısı getirecektir. En yakın komşularımızdan olmasına rağmen Gürcücenin ülkemizde yeterince ilgi görmemesi bu dilde hazırlanan kaynaklardaki bilgilerden günümüze kadar mahrum kalmamıza sebep oldu. Son yıllarda Gürcüceyi kaynak dili olarak kullanan bazı araştırmacılarımız sayesinde bu konudaki açığımız kapanmaya başladı. Ancak Gürcü kaynaklarında Türkler ve Türkiye hakkında o kadar çok bilgi var ki onların dilimize çevrilmesi bile çok zaman ve emek ister. İşte Prof. Dr. Roin Kavrelişvili'nin

çalışması bu bakımdan da ayrı bir öneme sahiptir. Kendisinden sonra yapılacak çalışmalara rehberlik edecek bir eserdir.

Gürcü Basınında Türkiye (1866-1939) eserini okuyucuyla buluşturan Bilge Kültür Sanat Yayınevi'ne şükranlarımı sunarım. Sevgili meslektaşım Prof. Dr. Roin Kavrelişvili hem Türk-Gürcü ilişkilerinin gelişmesine yaptığı bilimsel katkılarla hem de yakın tarihimizi farklı bir bakış açısından aydınlatan bu çalışmasıyla her türlü övgüyü hak etmektedir.

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

ÖNSÖZ

Bu çalışmada farklı zamanlarda çeşitli uluslararası sempozyumlarda sunulan veya sempozyum bildiri kitaplarında çıkan makaleler yer almaktadır. Makaleler, Gürcistan-Türkiye-Rusya-Avrupa ve Asya ülkeleri ile ABD ilişkileri bağlamında Türkiye hakkında Gürcistan basınında yayınlanan haberleri içermektedir. Haberler Türkiye'nin siyasi tarihi açısından seçilmiştir. Tabii ki, makalelerde verilen bilgiler, Gürcistan basınında yer alan Türkiye ile ilgili haberlerin tümünü kapsamamaktadır. İlerideki çalışmalarımızda mümkün olduğu kadarıyla diğer haberlere de yer verilecektir. Çalışmada yer alan bazı haberler somut bilgi olarak verilmiştir. Gürcü gazeteleri ile dergilerde yer alan bilgiler hem kendi muhabirleri tarafından aktarılan hem de yabancı gazetelerden alınan haberlerdir.

Çalışmanın amacı dönemin Gürcistan'ında Türk - Gürcü ilişkileri ile Türkiye hakkında olan gelişmeleri konu ile ilgilenen okura tanıtmaktır. Bizi bu tür çalışmalara sevk eden sebep ise dönemin tarihî gelişmelerinin ağırlıklı olarak arşiv kaynakları ile hatıra kitaplarından hareketle incelenmesi ve gazete ile dergilerdeki haberlerin kısıtlı bir şekilde kullanılmasıdır. Bu haberler gerekli literatür ile karşılaştırarak tetkik edilmiştir.

Çalışmalarımızı yürütürken Gürcistan Parlamentosu Milli Kütüphanesinde muhafaza edilen Gürcüce olan gazetelerden *Droeba*, *İveria*, *Sahalho Gazeti*, *Sakartvelo*, *Sakartvelos Respublika*, *Ertoba*, *Sahalho Sakme*, *Komunisti*, *Sahalho Purtseli* ile *Teatri da Tshovreba*, *Klde*, *Matrahi* gibi dergilerden ve Rusça olan *Tiflisskiye Vedomosti* ile *Pravda Grusii* gibi gazetelerden yararlandık.

Bu bilgilerin gelecekteki tarihsel araştırmalar için katkı ve aynı zamanda, basın araştırılmasının geçmişte meydana gelen

gelişmelerin yeniden tetkik edilmesi için imkân sağlayacağını umuyoruz.

Kitabımızın yayımlanmasında desteğini esirgemeyen değerli meslektaşım Prof. Dr. İbrahim Telliöđlu'na teşekkür ederim.

Prof. Dr. Roin Kavrelişvili
Kars, 2022

წინასიტყვაობა

წინამდებარე კრებულში თავმოყრილია ავტორის მიერ სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებული ნაშრომები თურქულ ენაზე. მათ შორის ერთი რუსულენოვანი სტატია ამ კრებულში გამოსაქვეყნებლად თურქულად ითარგმნა. სტატიებში განხილულია ქართულ პრესაში დაბეჭდილი მასალები თურქეთის, საქართველო-თურქეთის, რუსეთ-თურქეთის, თურქეთისა და ევროპის ქვეყნების, თურქეთისა და აზიის ქვეყნების, აშშ-თურქეთის ურთიერთობების კონტექსტში. ცხადია, სტატიები სრულად არ მოიცავენ თურქეთის შესახებ ქართულ პრესაში არსებულ ყველა ინფორმაციას. შესაძლებლობის ფარგლებში, ჩვენ, მომავალშიც გავაგრძელებთ კვლევას აღნიშნული მიმართულებით. სტატიებში, ზოგიერთი სიახლე მოცემულია სრული ინფორმაციის სახით. თანადროულ ქართულ გაზეთებსა და ჟურნალებში დაცული ამბები წარმოადგენენ როგორც საკუთარი კორესპონდენტების მიერ გადმოცემულ, ასევე უცხოური გაზეთებიდან მიღებული ინფორმაციას.

კრებულის მიზანია, საკითხით დაინტერესებულ მკითხველს გააცნოს ქართულ-თურქული ურთიერთობებისა და თურქეთის შესახებ იმ პერიოდის საქართველოში არსებული შეხედულებები და დამოკიდებულება. მიზეზი, რამაც გვიბიძგა მსგავსი კვლევების ჩატარებისკენ, არის იმ პერიოდის ისტორიული მოვლენების, ძირითადად, საარქივო წყაროებსა და მემუარებზე დაფუძნებული კვლევა და გაზეთებსა და ჟურნალებში დაცული ამბების შეზღუდულად გამოყენება. საგაზეთო სტატიების კვლევა ჩატარდა შესაბამის სამეცნიერო ლიტერატურასთან შეჯერების საფუძველზე.

კვლევების დროს ვეყრდნობოდით საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში დაცული ქართული გაზეთების “დროება”, “ივერია”, “სახალხო გაზეთი”, “საქართველო”, “საქართველოს რესპუბლიკა”, “ერთობა”, სახალხო საქმე”, “კომუნისტი”, “სახალხო ფურცელი” და ჟურნალების “თეატრი და ცხოვრება”, “კლდე”, “მათრახი” ინფორმაციას. ასევე, გამოყენებული გვაქვს რუსულენოვანი გაზეთები „Тифлисские Ведомости“ და “Правда Грузии”.

ვიმედოვნებთ, რომ სტატიების სახით დამუშავებული ინფორმაცია ხელს შეუწყობს სამომავლო ისტორიულ კვლევებს. ასევე, შესაძლებლობას მისცემს მკითხველს პრესის პოზიციიდან შეხედოს წარსულში განვითარებულ მოვლენებს.

კრებულის გამოქვეყნებაში გაწეული დახმარებისთვის მადლობას ვუხდით ჩემს პატივცემულ კოლეგას, პროფესორ იბრაჰიმ თელიოდლუს.

როინ ყავრელიშვილი
ყარსი, 2022 წ.

TİFLİSSKİYE VEDOMOSTİ
GAZETESİ SAYFALARINDA
1828-1829 OSMANLI-RUS SAVAŞI
(KAFKAS CEPHESİ)¹

Tiflisskiye Vedomosti (Tiflis Günlüğü) gazetesi 4 Temmuz 1828'den Mart 1832'ye kadar çıkmıştı. Bu gazete aynı dönemde Gürcüce olarak *Tpilis Utskebani* adında da yayımlanıyordu. Gürcüce olan haberler Rusça haberlerin tekrarı idi. Bu gazete hükûmetin yayın organı olup İ. Sankovsky editörlüğünde basılıyordu. Gazetede yayımlanan haberler çok çeşitli ve güncel olduğundan dönemin tarihî gelişmelerini incelemek için dikkate değer kaynaktır. Makalede kullanılan malzemeler gazetenin Rusça olan sayılarından alınmıştır.

Gazetenin yayımlanma süreci Güney Kafkasya'da vuku bulan Osmanlı-Rus savaşına denk geldi. Bilindiği gibi bu savaşta Gürcistan meselesi önemli bir konu olmuştu.

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya Kafkasya'da önemli bir yer edindi ve sınırları genişledi. Ancak Gülistan Antlaşması'ndan memnun olmayan İran Temmuz 1826'da Rusya'ya savaş ilan etti. İki yıl sonra da Türk-Rus savaşı patlak verdi. 1829'a kadar Kafkasya savaşlara bürünmüştü.

Türk-Yunan savaşına Rus müdahalesi ve Ekim 1827'de Türk filusunun Rus filosu tarafından imha edilmesiyle bu iki ülke arasındaki savaş kaçınılmaz hâle geldi. 1828'de Tebriz'in Rus birliklerince ele geçirilmesi Rus-İran savaşının sona ermesini hızlandırdı. Türkmençay Antlaşması ve Erivan-Nahçıvan hanlıklarının

---

¹ Bu makale III. Uluslararası Türk-Gürcü İlişkileri Sempozyumu (**Yeni ve Yakın Çağda Türk-Gürcü İlişkileri**, Serander Yayınları, Trabzon, 2020, s. 278-309) bildiriler kitabında Gürcüce ve Türkçe olarak yayımlanmıştır.

ilhakı Rusya'nın Türkiye ile sınırını daha da genişletti. İran ile savaşın sona ermesinin ardından Kafkasya'daki Rus kolordusunun komutanı General Paskeviç Tiflis'e geldi ve hemen yeni bir savaş için hazırlıklara başladı. Nisan 1828'de, St. Petersburg'da Türkiye ile savaşın başladığını duyuran bir manifesto çıktı. Kafkasya ve Balkanlarda cepheleler açıldı. Türkiye de savaşa hazırlanıyordu.²

Cepheadaki olaylara fazlasıyla önem veren “*Тифлисские ведомости (Tiflis Günlüğü)*” gazetesinin yayın dönemi Güney Kafkasya'da devam eden Osmanlı-Rus savaşına denk geliyordu. Gazete, savaşın bir tarafının periyodik yayın organı olduğundan doğası gereği biraz da propagandacı niteliğinde idi. Ancak, rakip ordunun savaşma vasfını ve üstün cesaretini saklamadığı da söylenmelidir. Bunu yaparken okuyucuya güçlü bir rakiple ne kadar zor mücadele ettiğini göstermeye çalıştı.

Gazete makalelerinde mevcut savaşın gidişatı ve tarafların savaş taktikleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Her iki taraftan da askerî çatışmalarda öldürülen ve yaralanan tahmini asker sayıları verilmiştir. Bu muharebelere katılan ve askerî birliklere komuta eden Rus subaylarının isimleri de ayrıca belirtilmiştir. Tarafların askerî karargâhları anlatılmıştır. Ruslar tarafından alınan kalelerin mimarisi ve stratejik önemleri üzerinde durulmuştur.

Rusya'nın Kafkasya Kolordusu savaşa Kars civarından başladı.³ Bu durum, *Tiflis Günlüğü*'nde Gürcüce ve Rusça olarak yayımlanan 14 Haziran No. 1 bildirisi ile kanıtlanmıştır. Rus askerî güçleri Gümrü'de toplanmaya başladılar. Gümrü Kalesi Korgeneral Vodboliski tarafından iki hafta boyunca tahkim edildi. Kolordu komutanı General Paskeviç 9 Haziran'da Gümrü'ye geldi. Ertesi gün muhasara topları test edildi. 13 Haziran'da Tümgeneral Muravyov komutasındaki son konvoy Gümrü'ye ulaştı. 14 Haziran sabah saat 6'da birliklerin tamamı Arpaçay Nehri yakınlarındaki bir tepede bir dua yapmak için hazırды. Askerî konvoyun geçit töreni kolordu komutanı General Paskeviç tarafından kabul edildi.

2 Şota Lomsadze, *Samtskhe-Cavakheti (XVIII saukunis şua tslebidan XIX saukunis şua tslebamde)*, gamomtsemloba “metsniereba”, Tbilisi, 1975, s. 154-155.

3 W. E. D. Allen, Paul Muratoff, *Kafkas Harekâtı, 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırlarındaki Harplerin Tarihi*, Ankara, 1966, s. 26.

1917 ŞUBAT RUS İHTİLALİ'NİN
I. DÜNYA SAVAŞI'NA ETKİSİ VE DÖNEMİN
GÜRCÜ BASININA YANSIMASI¹⁷⁴
(04.03. - 24.10.1917)

Dönemin Gürcü basınında, 1917 Şubat Rus İhtilali ile akabindeki gelişmelere oldukça fazla ilgi gösterildi. Basın organları, farklı görüşlere sahip olmalarına rağmen, Gürcü toplumuna dış dünya ile Rusya'da meydana gelen siyasi olayları açık bir şekilde anlatıyorlardı.

Sakartvelo gazetesi, ihtilalin ilk günlerinden itibaren Petersburg'daki gelişmeleri takip ediyordu. "Rusetis Revolutsia (Rus İhtilali)"¹⁷⁵ başlıklı makalede belirtildiği gibi, ihtilalcilerin amacı savaşı devam ettirmek ve zafer kazanmaktı. Gazetede "*İhtilalciler eski hükûmeti savaşı kaybetmekle suçlayarak devirdiler. Toplumun güvendiği kişilerden oluşan yeni bir hükûmet kurdular. Bu hükûmet meclis karşısında sorumlu olacaktır. Anayasa kuralları uygulanmaya başladı. Benzeri bir anayasa Batı Avrupa ülkelerinde eskiden beri vardır...*" gibi ifadeler kullanılmıştır. Aynı yazıda ihtilalin sıradan vatandaş ile Rusya'da oturan farklı milletlere pek bir faydası olmayacağı "*Bu sadece sıradan bir vatandaşlık hakkını kazanmaktır. Çeşitli milletlerin millî ve siyasi haklarının çözümü değildir. Bütün bu olaylar gerçek anlamıyla değerlendirilmelidir. Biz bu olayları basitçe ve bilinçli karşılamalıyız...*" gibi ifadelerle değerlendirilmiştir.

---

174 Bu makale 100. Yılında Sovyet İhtilali, Gelişimi ve Bölgesel Etkileri Uluslararası Sempozyumu (25-27 Ekim 2017, Kars) Bildiriler Kitabı'nda (Ankara, 2019, s. 697-724) yayımlanmıştır.

175 *Sakartvelo*, 04.03.1917.

Aynı başlıkla¹⁷⁶ gazetenin bütün sayfasında yer alan farklı bir makalede ihtilal sonrası haberlerden söz edilmiştir. Burada Gürcü halkına yönelik bir çağrı yapılarak bilinçli, birlik içinde ve sakince davranmaya davet edilmişlerdir. Aynı sayfada 2 Mart 1917 tarihinde Rusya Geçici Hükûmeti İcra Komitesi tarafından yayımlanan emrin bir kısmı yer almıştır.¹⁷⁷ Emirde “*Ağır geçici süreç sona ermiştir; geçici hükûmet kuruldu. Halk vatandaşlık görevini yerine getirdi ve çile çeken vatanın eski hükûmetini devirdi. Yeni hükûmet sorumlukları üstlenerek ülke bütünlüğünü bozmadan özgürlüğe dayalı nizam için bütün gayretlerini sarf edecektir...*” şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Burada vatandaş ve askerlere bir çağrı yapılarak normal ve sakin hayata dönmeleri istenmiştir. Makalede P. N. Milyukov¹⁷⁸ tarafından Rus Çarı II. Nikola’nın tahttan indirilmesi etraflıca anlatılmıştır. Aynı yerde Çar II. Nikola’nın kardeşi Mihail Aleksandroviç Romanov’un tahttan istifa ettiğine dair beyannamesi de mevcuttur. Mihail Romanov’un 8 Mart 1917 tarihli beyannamesinde, vatandaşlar Devlet Duması tarafından kurulan ve tam yetkili kılınan Geçici Hükûmet’in emirlerine uymaya, gerekli merciler ise en kısa zaman içerisinde doğrudan ve gizli oy kullanarak Kurucu Meclis’in genel seçimlerini düzenlemeye davet edilmiştir.

Yine aynı başlıklı diğer bir makalede¹⁷⁹ Gürcü halkına hitaben bir yazı vardır. Burada 1801’de Rus Çarı I. Pavel tarafından çıkarılan manifesto ile önce Kartli-Kaheti Krallığı’nın feshedilmesi, daha sonra ise bütün Gürcistan topraklarının Rusya’ya bağlanması ve bunun olumsuz sonuçları anlatılmıştır. Gazetede, Gürcü halkı, Rusya’nın yeni hükûmeti ile temaslarda bulunduğu dikkatli davranması hususunda uyarılmıştır, çünkü bu hükûmet de eski çar hükûmetinin siyasetini devam ettirebilirdi. Buna örnek olarak Fransa, İngiltere ve Almanya’nın davranışlarından bahsedilmiştir.

176 **Sakartvelo**, 05.03.1917.

177 Ülke düzenini yeniden tesis etmek üzerine çıkarılan emir.

178 Milyukov Pavel Nikolayeviç (1859-1943), Geçici Hükûmet’in Dışişleri Bakanı, Rus siyasetçisi, Kadetler Partisi Başkanı, tarihçi, yazar.

179 **Sakartvelo**, 07.03.1917.